

p. 108, s-ar putea înțelege că aprobă ipoteza mea despre existența în *chora* olbiană a unei țărâni localnice dependente.

Mai multe anexe prețioase completează lucrarea, sporindu-i utilitatea. Pe lângă catalogul așezărilor rurale la care am mai făcut aluzie (p. 139—151), un index alfabetic al acestor așezări și necropole (p. 153—154), o listă a abreviațiilor folosite în citarea literaturii (p. 155—156), în sfârșit o bibliografie selectivă (p. 163—165).

Se adaugă — pe planșe de o excelentă execuție, afară din text —, o bogată ilustrație constând din planuri, hărți și fotografii de vestigii arheologice din diferite perioade. Adunarea lor trebuie să fi prilejuit autoarei multă bătaie de cap și trebuie să-i fim recunoscători pentru osteneala pe care nu și-a cruțat-o ca să ne instruiască.

D. M. Pippidi

M. GRAMATOPOL, *Civilizația elenistică*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 341 p.

În maniera modernă a unor autori francezi, neintrecuți meșteri în dimensionarea sintezelor, Mihai Gramatopol a dăruit culturii românești o nouă carte, *Civilizația elenistică*, deopotrivă de interesantă pentru specialiști cît și pentru publicul larg. Specialiștii au la îndemînă o lucrare de referință care cuprinde aspectele esențiale din domeniul culturii materiale și spirituale a grecilor care au trăit în perioada elenistică. Comentariul asupra acestor aspecte este amplu, competent și bine pus la punct. Grăitoare în sprijinul afirmației de mai sus sînt p. 7—23, unde se află o succintă trecere în revistă a principalelor lucrări asupra elenismului, în calitatea sa de fenomen istoric și cultural, apărute între 1833 și 1965, respectiv Droysen-Toynbee. Publicul larg, iubitor de cultură clasică, este la rîndul său corect informat despre continuitățile, dar și despre schimbările intervenite în trecerea de la epoca clasică spre elenism. Se cuvine să remarcăm grija lui M. G. de a înfățișa cît mai deslușit sensurile înglobate în aria semantică a cuvîntului „elenism” pentru a le explica substratul ideologic precum și străduința sa de a explica rolul Romei în calitate de vehicul al valorilor elenistice spre timpurile moderne.

Întocmit cu acuratețe și simț al proporțiilor, capitolul despre istoria elenismului intitulat *De la cetate la imperiu* este cel mai larg ca întindere (p. 24—93). Moștenirea spirituală a elenismului autorul a înfățișat-o în cinci capitole: primele două, *Conștiința istorică a elenismului* (p. 94—123), *Etică și enciclopedism* (p. 124—156), tratează despre direcțiile de gîndire în domeniul istoriografiei și filozofiei; *Între poemul fluviu, caligrama și epigrama* (p. 157—183) înfățișează noile tendințe din mișcarea literară; *Mitul: un refugiu, un simbol sau o ironie?* (p. 184—202) pune în discuție luările de poziție și atacurile directe împotriva tradiției mitologice, în sfârșit, ultimul capitol din această serie, *Știința literaturii și literatura științifică* (p. 203—225), se referă la prodigioasa dezvoltare a științelor și la opoziția între știință și pseudoshiință. Grupul acesta echivalează, dar nu se confundă, cu un mic tratat de istoria literaturii din epoca elenismului.

A treia secțiune a cărții, cea mai izbită după părerea noastră, datorită unei îndelungi familiarizări a autorului cu materia tratată, este de fapt un compendiu despre categoriile estetice preferate în elenism (vezi cap. *Clasicism și baroc, realism și exotism*, p. 275—289) și despre realizările artistice (*O virtuozitate a artei elenistice; artele miniaturale*, p. 290—309). Tot în această ultimă secțiune se găsește un capitol despre modul de viață urban, opus celui rustic, precum și două capitole asupra osmozei între lumea elenistică și cea romană (*Elenismul și Roma*, p. 324—332. *Zorile unui nou imperiu. Argument final*, p. 333—341). Cartea are meritul de a-l preveni de la bun început pe cititor despre riscul apropiierilor hazardate între similitudini aparente, care s-ar putea — și acest lucru s-a și întîmplat — stabili între fenomene petrecute în lumea elenismului și lumea modernă (p. 12—13). Cu atît mai greșită, atrage autorul atenția, este aplicarea unei terminologii preluate din vocabularul științific modern în comentarea unor stări de fapt a căror geneză și substanță sînt total diferite de ceea ce se petrece în lumea ultimelor două secole. Progresul tehnic actual, susținut de o adevărată explozie informațională, necunoscută în trecut, nu se poate compara cu nimic asemănător din antichitatea sclavagistă. Pornind de la acest principiu salutar al specificității, autorul depune o lăudabilă străduință în a sesiza sensul înnoirilor care înseamnă variație sau schimbare în lumea elenistică: instaurarea concepțiilor politice despre *universal* și *bună înțelegere*, estomparea, pînă la dispariție, a vechilor credințe în zei, mutațiile intervenite în toate compartimentele mitologiei grecești (mai bine-zis mutațiile intervenite în mitologeme, vezi, de pildă, p. 169), apariția „colosalului”, ca ideal estetic în locul echilibrului clasic cu dimensiuni armonioase, proliferarea unui baroc orientalizat etc. În capitolul intitulat *Între poemul-fluviu caligramă și epigramă* ni s-a părut fericită formularea „poezia,

sau mai bine-zis știința de a alcătui poeme" ... În acest capitol tot ce este scris despre opoziția dintre conformiști și anticonformiști, despre zbuciumul patetic al multor literați și poeți de a părăsi gâoașea creației clasice, este bine gândit și scris. Autorul amintește în treacăt (după T. B. L. Webster) de contribuția epigrafiei moderne la cunoașterea citorva remarcabile realizări în domeniul poeziei lirice (p. 181), dar ne miră faptul că sectorul producției literare dramatice, atât de bogat în opere ale căror fragmente au fost editate în repetate rânduri, nu se bucură de atenția cuvenită. Cartea lui G. M. Sifakis, *Studies in the History of the Hellenistic Drama* (1967) nu este cunoscută autorului. O asemenea discuție ar fi fost potrivită îndeosebi în pasajele în care este vorba despre remodelarea miturilor (p. 185 și urm.), care-l conduc pe autor spre considerații în legătură cu procesul demitizării în diferite sfere ale vieții spirituale grecești (religie, filozofie, literatură romanesacă și arte plastice). Izbutite sînt și acele pagini în care este înfățișată opoziția între „știință” și pseudo-știință sau referințele la interdependența dintre literatură și artele figurative. Expunerile cu privire la monumente și lucrări de artă, pe care autorul nu numai că le cunoaște în amănunțime, dar pentru care nutrește o sinceră și, pe alocuri, chiar ardentă admirație, sînt pline de miez și interes.

Pentru redactarea capitolelor acestei cărți, 18 în total, inclusiv *Cuvîntul înainte* și *Argumentul final* autorul a folosit o bibliografie complexă, modernă. Anumite probleme cum ar fi antinomia dintre „progres și decădere”, „grecitate și barbarie” (p. 115—121), opoziția dintre noțiunile de „clasicism” și „baroc”, lipsesc în cartea omonimă a lui Paul Petit, *La civilisation hellénistique*, Paris, PUF, 1965, cu care ar fi fost util, dacă spațiul îngăduia, să facem o comparație.

Cartea se citește cu plăcere, stilul este curgător și clar. Epuizată în cîteva zile, *Civilizația elenistică* răspunde dorinței celor ce iubesc antichitatea clasică de a se informa cît mai mult asupra evoluției formelor de viață din trecutul îndepărtat și asupra modului cum au pătruns ele în civilizația și cultura europeană. Ilustrațiile, destul de numeroase și judicioase alese, completează multumitor conținutul de idei.

A. Piatkowski

EMILIO PERUZZI, *Origini di Roma*, Bologna, Pàtron Editore, vol. I, *La famiglia*, 1970, 167 p. + 4 planșe în text; vol. II, *Le lettere*, 1973, 211 p. + 16 planșe în afara textului.

Cercetările lui Emilio Peruzzi sînt de importanță majoră datorită înnoirii pe care o aduc în aprecierea așa-numitei „perioade legendare” a istoriei romane, epocă neglijată în mod deliberat în istoriografia modernă de la Niebuhr și Mommsen încoaace.

Urmasă spiritual a lui H. Schliemann și al lui T. H. Dyer, Peruzzi socotește posibilă, împotriva scepticismului curent al cercetătorilor secolului nostru, regăsirea trăsăturilor semnificative ale societății romane în perioada ei embrionară, anterioară dominației etrusce. Descoperirile arheologice, inferențele lingvistice, datele furnizate de istoria scrierii și a armamentului, procedurile arhaice ale dreptului roman, teoriile privitoare la societatea gentilică — toate acestea se îmbină în mod armonios spre a întocmi o demonstrație cumulativă impresionantă.

Bogăția de date și de idei a acestor două volume s-ar lăsa cu greu rezumată în cîteva rânduri, de aceea vom spiciu doar ideile fundamentale care le străbat ca tot atîtea linii directoare.

Primul volum, dedicat alcătuirii *f a m i l i e i*, se bazează în ansamblu pe analiza aprofundată a numelor proprii. Autorul consideră că poate distinge între stratul (mai vechi) alban și cel (mai recent) sabin o deosebire clară de ordin onomastic: *Prisci Latini* utilizau un singur nume, pe cînd sabinii, al căror uz avea să se impună, deneau bărbatul prin prenume și nume, cel de pe urmă (mai important), avînd inițial funcția de a denota apartenența juridic-familială a individului (I, p. 7—16 și 35—48). Peruzzi crede totodată că numele lui Romulus nu reprezintă, dată fiind această opoziție inițială dintre latini și sabinii, decît un supranume (*Rom-elo-s > Romulus* — derivat de apartenență), dat de sabinii șefului „alban” asupra căruia propriul lor conducător T. Tatius avea, în cadrul coexistenței lor primare, o anumită precădere (I, p. 17—35).

Capitolele care alcătuiesc nucleul primului volum tratează problemele onomasticii feminine și a locului femeii în familia și în societatea protoromană. Peruzzi motivează lipsa aparentă a prenumelui feminin printr-o interdicție de vocabular, și ea de proveniență sabină: „Il fatto che il *praenomen* femminile esista ma che non si voglia usarlo, almeno in pubblico, tanto da sostituirvi un *cognomen* quando si debba identificare più precisamente la donna, fa supporre che in origine il *praenomen* femminile fosse considerato un elemento della persona al pari di una parte del corpo e perciò venisse pronunciato solo nella cerchia dell'intimità domestica” (I, p. 67). Secretul numelui feminin (al zeițelor, al orașelor, al fetelor: I, p. 67—74) și semnificația arhaică a